

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Глущенко Ольга Вікторівна

УДК 330.101.5

**ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА І ФОРМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, чл.-кор. НАН України
Гриценко Андрій Андрійович,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри економічної теорії та економічних методів управління.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НАН України
Чухно Анатолій Андрійович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії;

кандидат економічних наук, доцент
Броницька Владислава Володимирівна
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри економічної теорії.

Захист відбудеться «30» жовтня 2009 року о «16» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61002, м. Харків, вул. Мироносицька, 1, ауд. 2-12.

Із дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61077, м. Харків, пл. Свободи, 4).

Автореферат розісланий «28» вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М. Соболев

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Свобода є величезною цінністю людського суспільства. Свобода є розвитком, творчим актом людини та суспільства. Уся історія суспільних відносин - це історія боротьби за свободу, її надбання та визначення нових цілей, що потрібно досягти.

Економічна свобода є одним з основних факторів, на яких можлива побудова ринкової економіки. Самостійна економічна діяльність економічних агентів передбачає наявність у них певної міри економічної свободи. Без економічної свободи неможливе саморегулювання будь-якої економічної моделі суспільства.

Рух до ліберальних загальносвітових цінностей, інтеграція України в європейське і світове економічне співтовариство визначили необхідність дослідження економічної свободи в межах економічної теорії.

Вирішення проблем сучасного українського суспільства можливе шляхом реалізації економічної свободи і форми її проявів. Зміни в суспільній системі загострили питання про те, що є економічна свобода взагалі, яка її внутрішня структура, форми зовнішнього прояву та основні механізми її реалізації в сучасних умовах, у фінансовій сфері.

Основи філософського розуміння свободи закладено М. Гайдеггером, Г. Гегелем, Ж.П. Сартром, Б. Спінозою, К. Ясперсом та іншими вченими.

Проблему ж економічної свободи розглядають у працях З. Бауман, Дж. Б'юкенен, Т. Еггертссон, Ф. Енгельс, М. Кастельс, Я. Корнаї, Д. Кортен, К. Маркс, А. Ослунд, А. Сен, М. Фрідмен, Ф. А. Хайєк, Дж. Ходжсон та інші.

Значний внесок у розробку економічної свободи як категорії сучасної економічної теорії зробили вчені пострадянських країн: О. Аузан, В. Белолипецький, О. Бодров, А. Бузгалін, І. Єфимчук, А. Ілларіонов, А. Колганов, В. Коллонтай, О. Неклеса, Р. Нуреев, А. Олейник, Ю. Осіпов, В. Радаєв, Л. Тутов, А. Шастітко, Г. Явлінський.

У вітчизняній соціально-економічній літературі теорію економічної свободи у контексті становлення ринкової економічної системи, тією чи іншою мірою, розробляли сучасні українські вчені С. Архієреєв, В. Базилевич, Д. Богиня, В. Броницька, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, Б. Данилишин, Г. Задорожний, М. Кім, О. Мамалуй, В. Мандибура, С. Тютюнникова, А. Філіпенко, А. Чухно, О. Яременко.

Водночас проблема внутрішньої структури економічної свободи, форм її прояву, особливостей та механізмів реалізації в умовах фінансово-економічної кризи залишається недостатньо вивченою.

Сучасному стану глобального і державного рівня економічних систем притаманний диктат фінансових відносин. Фінансова домінанта змінює всю структуру економіки, перетворюючи її у фінансову економіку – фінансоміку. Створення вартості та подальший її перерозподіл здійснюється шляхом реалізації фінансової свободи як конкретного вияву економічної свободи.

Необхідність формування механізмів реалізації економічної свободи в умовах трансформації, розкриття внутрішніх та зовнішніх форм прояву еконо-

мічної свободи в умовах домінанти фінансового сектора зумовила актуальність, відповідний науковий інтерес і вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з плановими науково-дослідницькими темами кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: «Соціально-економічний механізм та наслідки ринкових перетворень» (№ ДР 0104U000675), особистий унесок автора полягає у розкритті місця та значення економічної свободи в умовах ринкової трансформації.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертації є розкриття змісту економічної свободи і форм її проявів у фінансовій сфері. Для досягнення поставленої мети в дисертації були вирішені наступні завдання:

- визначено теоретичні та методологічні аспекти та засади аналізу «економічної свободи» й особливості її розвитку в трансформаційному суспільстві;
- досліджено еволюційні етапи наукових поглядів на економічну свободу;
- розкрито форми реалізації економічної свободи в умовах фінансоміки через перетворення її у фінансову свободу;
- з'ясовано значення бюджетного та фіскального процесів як інститутів реалізації економічної та фінансової свободи в сучасних умовах;
- виявлено особливості реалізації економічної свободи у податковій системі;
- проаналізовано вплив державного боргу на економічну та фінансову свободу;
- виявлено особливості фінансової свободи у фінансово-кредитній сфері та проаналізовано методи регулювання банківського сектора;
- показано шляхи вдосконалення регулювання банківської системи в аспекті економічної свободи;
- обґрунтовано необхідність обмеження віртуальної складової фінансової свободи у страховій сфері.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дисертаційного дослідження є система економічних відносин транзитивного суспільства, яке формує відносини економічної свободи.

Предмет дослідження – відносини економічної свободи, форми їхнього прояву в сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічну базу дисертаційного дослідження становить діалектичний метод, який дає можливість шляхом аналізу суперечностей, визначення кількісних і якісних змін та заперечення накреслити перспективи розвитку суспільних систем в умовах транзитивного переходу. Зокрема, було використано такі методи, як:

- сходження від абстрактного до конкретного – при категоріальному визначенні фінансової свободи, що є більш конкретною формою економічної свободи та визначенні її відмінностей від вихідної форми – економічної свободи;

– аналізу і синтезу (для характеристики внутрішніх та зовнішніх форм економічної свободи та обґрунтування співвідношення доходності та ризику в умовах фінансової свободи);

– єдності історичного і логічного (для обґрунтування необхідності обмеження віртуальної складової фінансової свободи, а також дослідження її проявів у фінансовій сфері; характеристики чинників, що обмежують економічну свободу);

– інституційний підхід (використовувався з метою доведення ролі інституціоналізованих відносин для сприйняття міри свободи та обмежень, а також для обґрунтування зростання ролі свободи в умовах фінансової економіки).

Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем, полягає в наступному:

вперше:

1. Виявлено та охарактеризовано внутрішні та зовнішні форми прояву економічної свободи. До внутрішніх форм віднесено: усвідомлення господарських цінностей (ціннісноусвідомлююча функція), вибір економічних цілей (цілеутворююча функція) та визначення економічної поведінки (поведінкова функція). До зовнішніх форм: за критерієм ступеня свободи – економічний суверенітет, господарська самостійність, лібералізація; за функціональними проявами – володіння, влада, управління; за формами реалізації – власність, праця, доход.

2. Доведено, що зовнішній простір реалізації економічної свободи визначається сукупністю інституціоналізованих формальних та неформальних взаємодій суб'єктів господарювання між собою та з суспільством, що дозволяє їм сприймати структурно визначені співвідношення свободи та її обмежень.

3. Обґрунтовано необхідність обмеження віртуальної складової фінансової свободи та розкрито її суперечливий вплив на банківську, податкову і страхову сфери;

удосконалено:

4. Обґрунтування співвідношення доходності та ризику в умовах фінансової свободи, де очікуваний доход може бути настільки великим, що ризик його одержання вже не виконує ролі обмеження фінансової свободи і може прискорювати фінансову кризу.

5. Характеристики факторів, що обмежують економічну свободу: монополізація; інституційні пастки; фінансово-економічні ризики; відсутність культури наявної відповідальності суб'єктів господарювання.

дістало подальшого розвитку:

6. Визначення терміна «фінансова свобода» як системи економічних відносин із приводу вибору економічними суб'єктами цілей, способів, напрямків, засобів та шляхів здійснення фінансової діяльності, що виникають у зв'язку з необхідністю створення, розподілу й використання сумісно-розділених фінансових потоків для суспільного відтворення. З'ясування особливостей характеристик фінансової свободи як похідної форми економічної свободи, що полягають у більшому ступені невизначеності та ризику, зниженні обмежень за рахунок віртуалізації фінансових відносин.

7. Обґрунтування характеристик зростання ролі свободи в умовах фінансової економіки через розкриття поширення варіантів вибору за рахунок віртуальних альтернатив і підвищення відповідальності за здійснений вибір;

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати реально відображають стан економічної свободи в Україні, розкривають механізми її реалізації у фінансовій сфері, дають можливість подальшого теоретичного розвитку проблеми, мають теоретико-методологічне та прикладне значення. Практичну цінність мають рекомендації, висновки щодо вдосконалення регулювання банківської діяльності, роботи кредитних спілок та страхових компаній. Окремі висновки й положення дисертаційної роботи використано для підготовки відповідних розділів курсів, спецкурсів, проведення практичних і семінарських занять у вищих навчальних закладах під час викладання курсів «Економічна теорія», «Історія економічних учень», «Фінанси», «Гроші та кредит», «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий менеджмент у банку», що підтверджено відповідною довідкою про результати впровадження.

Наукові розробки автора було враховано в програмі засад діяльності ЗАТ «Страхової групи «ТАС»» в умовах фінансово-економічної кризи: у розділі напрямів діяльності страхової компанії враховано пропозиції стосовно обмеження віртуальної складової фінансової свободи; у розробленні заходів щодо підвищення відповідальності у наданні страхових послуг населенню з фіксованими і мінімальними доходами; у напрямках підвищення культури обслуговування клієнтів, розробці індивідуального підходу до кожного з клієнтів, поширенні комунікаційних засобів інформування населення.

Результати дисертаційного дослідження сприяли розробленню стратегії Харківської крайової міжгалузевої кредитної спілки «Народна каса». Було впроваджено систему скорингового відбору членів кредитної спілки, як потенційних вкладників та позичальників на умовах взаємної відповідальності, удосконалено напрями попередньої документарної діагностики неповернення споживчих кредитів на підставі визначення ризикової складової доходів позичальника, що підтверджується відповідними довідками.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні теоретичні положення й результати роботи викладено в доповідях на чотирьох конференціях: Наукова конференція пам'яті О. П. Мамалуя (м. Харків, 1996 р.); Друга всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція "Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні" (м. Київ, 7-8 грудня 2006 р.), «Суб'єкти господарювання в сучасній фінансово-кредитній системі України» (м. Харків, 12 квітня 2006 року), Всеукраїнська науково-практична конференція «Концептуальні засади та вектори розвитку фінансової діяльності суб'єктів господарювання в сучасній економіці України» (м. Харків, 2009 р.)

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено в 7 статтях, надрукованих у фахових виданнях, визнаних ВАК України, та 4 тезах, опублікованих на наукових та науково-практичних конференціях (загальним обсягом 3,1 друкованого аркуша).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг ди-

сертації становить 200 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 175 сторінках. Дисертація містить 11 таблиць, 28 рисунків. Загальна кількість додатків – 8, обсяг яких становить 11 сторінок. Список використаних джерел налічує 340 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкривається актуальність теми дисертаційного дослідження, його мета і завдання, наукова новизна, показано практичне значення одержаних результатів, їх апробація і відображення в опублікованих наукових працях.

У першому розділі **«Методологічні основи дослідження економічної свободи»** розглянуто генезу теоретичного відображення економічної свободи.

Здійснено історичний аналіз становлення й розвитку категорії «економічна свобода». Розгляд економічного аспекту свободи започаткував Д. Норс, продовжували П. Буагільбер і маркіз Р.Л. Д'Аржансон. Упродовж тривалого часу термін «laissez faire» ототожнювали з економічною свободою. У працях А. Сміта й Д. Рікардо ідеї «природної свободи» поєднуються з теорією вартості. У роботах Ж. Б. Сея закладено основи лібералізму. Своє бачення проблеми економічної свободи представники австрійської школи (К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк) формують на основі граничної корисності як зіткнення індивідів у боротьбі за особисті вигоди на ринку. А. Маршалл розглядає економічну свободу як свободу вибору; маржиналісти розширюють поле дослідження за рахунок доповнення економічної свободи теорією раціональних очікувань і теорією суспільного вибору. Нову методологію дослідження економічної свободи на основі класового методу обґрунтував К. Маркс, дуалізм економічної свободи дослідили П. Самуельсон, Д. Кемпбелл, Р. Макконелл, С. Брю.

Переборюючи догмат соціалістичних теорій, свої погляди розвивали О. Шик, К. Михайлович й З. Влашкалич; найбільш яскравим представником цього напрямку був Я. Корнаї, який обґрунтував перетворення свободи у несвободу в умовах планового господарства та вбачав шлях до її позитивної реалізації в побудові системи ринкових відносин.

Передринкові погляди представлено в роботах М. Шмельова, Г. Попова, В. Селюніна, О. Лациса: вони визначають економічну свободу як мету й спосіб економічного розвитку.

Зміни в суспільній системі порушили питання про те, що є економічна свобода, які основні механізми її реалізації в сучасних умовах. Економічна свобода є поєднанням особистого та суспільного. Наукова думка не має єдиного погляду про співвідношення особистого та суспільного. У роботі проведено класифікацію поглядів на економічну свободу та виділені індивідуалістичні й комунітаристичні концепції економічної свободи.

Класифікація основних історичних етапів розвитку економічної свободи надає змогу дослідити вияви економічної свободи у сучасному житті суспільства.

Дослідження становлення та розвитку ідей економічної свободи у науковій думці дозволило перейти до визначення основних історичних етапів її розвитку, що подано на рисунку 1.

Назва формації	Мета розвитку	Основна генеза розвитку	Генеза свободи
Первинна - біосоціальна	Виживання на основі формування первинних соціальних форм (основа - особиста залежність)	1) споживання природних дарів; 2) землеробство; 3) тваринництво;	Операційно-трудова свобода в рамках особистої залежності від общини (сім'ї, роду) та виконання розділених трудових функцій → первинна господарська свобода
Вторинна – соціо-економічна (грошова організація обміну – економіка)	Виробництво додаткового продукту як основа розвитку людського суспільства (особиста незалежність, заснована на речовій залежності) цілераціональність	1) рабство – раб як знаряддя праці; 2) феодалний – трудова ініціатива в місцях прикріплення до землі її власника; 3) капітал – особиста незалежність; а) при речовій залежності – індустріалізм; б) при фінансовій залежності – фінансоміка;	Економічна свобода у межах особистої залежності від успіху в сфері обмінних – грошово-кредитних операцій → Фінансова свобода
Третинна – соціо-господарча - коеволюційна	Виживання людства як особливого біологічного виду homo sapiens Залежність від коеволюційного розвитку людини, природи Ціннісна раціональність	1) фінансоміка (інституально-фінансова влада заради прибутку); 2) інтелектономіка (одухотворений інтелект як пріоритет людських цінностей); 3) господарство як імператив коеволюційного розвитку людини і природи	Фінансова свобода як незалежна від людських цінностей Ціннісна свобода Духовно трансцендентальна свобода як формат – межа фінансово-економічних механізмів розвитку → Істинно – господарча свобода

Рис. 1. Класифікація історичних форм економічної свободи й історичних етапів її розвитку

Дослідження економічної свободи визначає співвідношення між особистістю та суспільством. Розкриття економічної свободи як категорії економічної теорії неможливе без дослідження внутрішньої структури цієї категорії. Еконо-

мічна свобода має багатомірну внутрішню структуру та багатофакторні вектори її прояву у зовнішніх формах.

Економічна свобода утворюється комплексом внутрішніх та зовнішніх формоутворюючих елементів. Взаємозв'язок елементів, що формують економічну свободу, наведено на рис.2.

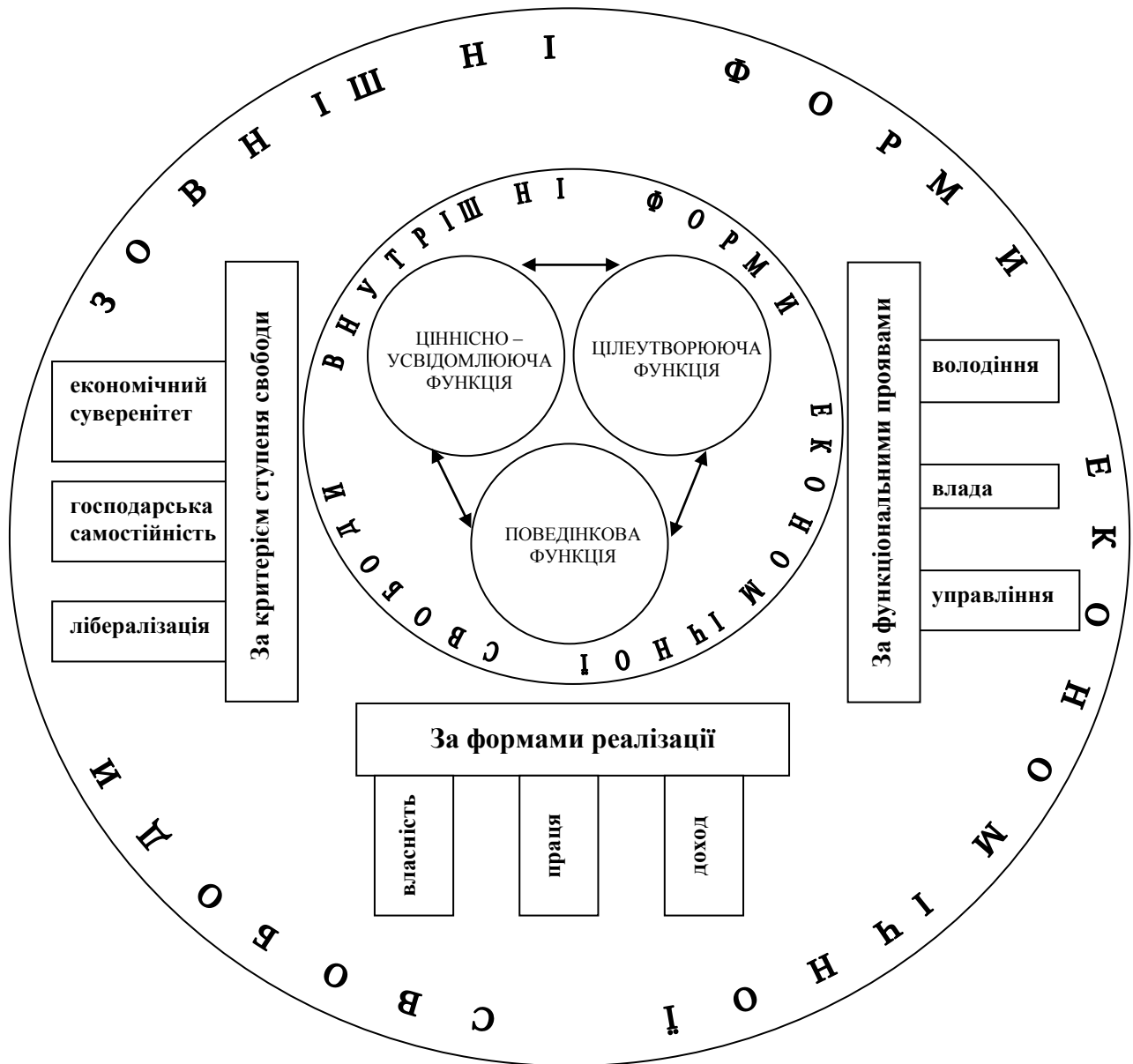

Рис. 2. Внутрішні та зовнішні форми прояву економічної свободи

Наведена структура форм економічної свободи дає змогу систематизувати зовнішні прояви економічної свободи та розкрити їх через внутрішні форми. Такий підхід дозволяє досліджувати кожну із зовнішніх форм економічної свободи як прояв єдності внутрішніх форм. Зовнішні та внутрішні форми економічної свободи сприяють реалізації функцій ціннісноусвідомлення, цілеутворення та вибору поведінки. У внутрішній сфері економічної свободи послідовно виконується ряд процесів, що випереджають утворенню зовнішніх форм. Внутрішні форми відбуваються на особистому рівні.

Економічна свобода має ціннісну основу, що ґрунтується на усвідомленні та ієрархізації. У процесі усвідомлення відбувається формування ціннісних понять і встановлення структурного зв'язку між ними, – визначається структура цінностей.

На тлі побудованої структури цінностей здійснюється вибір мети. Визначена мета є цінністю, ще не досягнута (ідеальна) вона посідає місце у ціннісній ієрархії.

Досягнення мети вимагає від суб'єкта визначення типу та стилю своєї поведінки. Вибір поведінки є останнім етапом внутрішньої частини економічної свободи. Він визначатиме етап реалізації внутрішньої форми економічної свободи у зовнішню.

Внутрішня форма економічної свободи незалежна від суспільних умов, вона може реалізуватися позитивно, негативно та залишатися прихованою.

Завдяки такому розгляду окремі прояви економічної свободи набувають цілісного характеру та посідають своє місце серед систематизаційних ознак: за критерієм ступеня свободи, за функціональними проявами та за формами реалізації.

Економічна свобода класифікована за різними критеріями. За критерієм ступеня свободи приймає форми економічного суверенітету – незалежності від зовнішніх втручань; господарської самостійності – самоорганізації господарчої діяльності; лібералізації – законодавчо закріпленого зменшення відносин примусу.

Функціональні прояви економічної свободи у зовнішньому середовищі зазвичай не ототожнюються з економічною свободою: володіння, влада та управління суб'єктивно сприймається як прояв несвободи, але сам зв'язок свобода - несвобода вже є проявом свободи. Усі функціональні прояви залежать від міри свободи та ступеня розкриття її внутрішніх форм.

Формами реалізації економічної свободи виступають: власність, праця та доход. Поєднання внутрішніх форм із зовнішніми формами реалізації формує економічну свободу дій суб'єкта господарювання.

Реалізація економічної свободи у суспільстві багатогранна. Взаємодія носіїв економічної свободи між собою, суспільними інститутами здійснюється у просторі економічної свободи, який поділяється на зовнішній і внутрішній.

Просторові форми вияву економічної свободи у суспільному житті формують необхідність накладання обмежень на економічну свободу кожного з її носіїв.

Сприйняття необхідності обмежень у зовнішньому просторі економічної свободи спирається на комплекс взаємодій між суб'єктами господарювання та економічними інститутами.

Суспільний прояв економічної свободи визначається у взаємодіях суб'єктів, що вступають між собою у формальні та неформальні стосунки. Реалізація економічної свободи економічних агентів у зовнішньому просторі вимагає впорядкування її проявів, накладаючи ряд обмежень, що роблять взаємодії суб'єктів інституціоналізованими. Усвідомлення цінності суспільної економічної свободи ґрунтується на сприйнятті свободи кожного з його членів.

Обмеження економічної свободи у зовнішньому просторі не зменшують, а збільшують свободу, виступаючи у як каталізатор синергічного ефекту, перетворення економічної свободи особистості в економічну свободу суспільства.

Сучасне ринкове господарство знаходиться у стані зміни парадигми. Суспільство швидко трансформується від індустріального до постіндустріального етапу свого розвитку. У зазначених вище умовах особливо підсилюється значення фінансового сектора, це можна пояснити, виходячи з двох точок зору: перша – фінансоміка – найвища стадія розвитку суспільства з речовою залежністю, індустріальної економіки; друга – актуалізація фінансових відносин саме в умовах перехідного етапу, тобто підвищення ролі фінансового сектора обумовлено саме перехідністю етапу.

В обох вищенаведених поглядів є свої прихильники, але ці погляди не суперечать один одному, вони співпадають у визнанні панівної ролі у сучасних умовах фінансової економіки – фінансоміки.

Розкрити зміст економічної свободи неможливо, якщо не враховувати тих реальних змін, які відбуваються в економічній системі, а ще більш повно в суспільній життєдіяльності людини – в господарстві. Тому необхідно аналізувати генезис господарських відносин від первинних їх форм до нинішнього стану і передбачення найближчого майбутнього, яке багато в чому породжується сучасністю. При цьому необхідно виходити з двох сучасних реалій, які в практичному плані визначають необхідність наукового осмислення майбутньої людини і її господарства, а відповідно, й економічної свободи.

По-перше, це глобальна фінансово-економічна криза, що розпочалася, яку необхідно класифікувати як кризу прояву економічної свободи, коли її сучасна адекватна форма прояву – фінансова свобода - стала визначальною.

По-друге, майбутнє людини і її господарства може бути забезпечене тільки у форматі реалізації імперативу виживання людства, який на перший план виносить питання «Чого не робити?», тобто саме заборони визначають можливість майбутнього взагалі і задають реалії, межі функціонування економічної (фінансової) свободи в сьогоденні, якому притаманна безліч ризиків і дуже швидких змін зовсім не в бік покращення для людини та її життя.

Вияв фінансової свободи досліджено в умовах фінансової економіки. Фінансова економіка є найбільш розвинутою формою суспільства речової залежності, що виявляється в збереженні всіх основних суперечностей попередніх стадій розвитку, але в особливостях форми їхнього прояву. Змінюється домінанта в співвідношенні виробничої й фінансової сфер. Домінування фінансів над економікою виробництва характеризується зміною системи відносин відчуження – привласнення, що трансформується у відносини зобов'язання – вилучення.

В умовах фінансової економіки економічна свобода перетворюється у фінансову свободу.

Фінансова свобода – це система суспільно-економічних відносин, що виникає щодо вибору економічними агентами своїх цілей та способів їх досягнення, векторів та шляхів здійснення фінансової діяльності.

Фінансова свобода виникає у зв'язку з необхідністю створення, розподілу й використання сумісно–розділених фінансових потоків для суспільного відтворення.

Сучасні умови переводять фінансові відносини у віртуальний простір, надаючи їм більше можливостей для реалізації, поряд з цим стрімко зростає ступінь ризику та невизначеності. Віртуальний фінансовий простір знімає обмеження та руйнує інституціоналізовані зв'язки між економічними агентами з приводу реалізації їх свободи, перетворюючи її у неконтрольований процес розподілу та перерозподілу капіталу.

Фондовий ринок є наочним відображенням визначених процесів. Безконтрольне самозростання боргових інструментів збільшує ризики та підсилює невизначеність.

Передумовами для формування й розвитку фінансової економіки стають модифікації функцій грошей, - зміни традиційних властивостей грошей і доповнення їх новими. Реалізація фінансової свободи проходить через опосередкування фінансової влади, що викликає реструктуризацію відносин: доходність (прибутковість) – ліквідність – ризик.

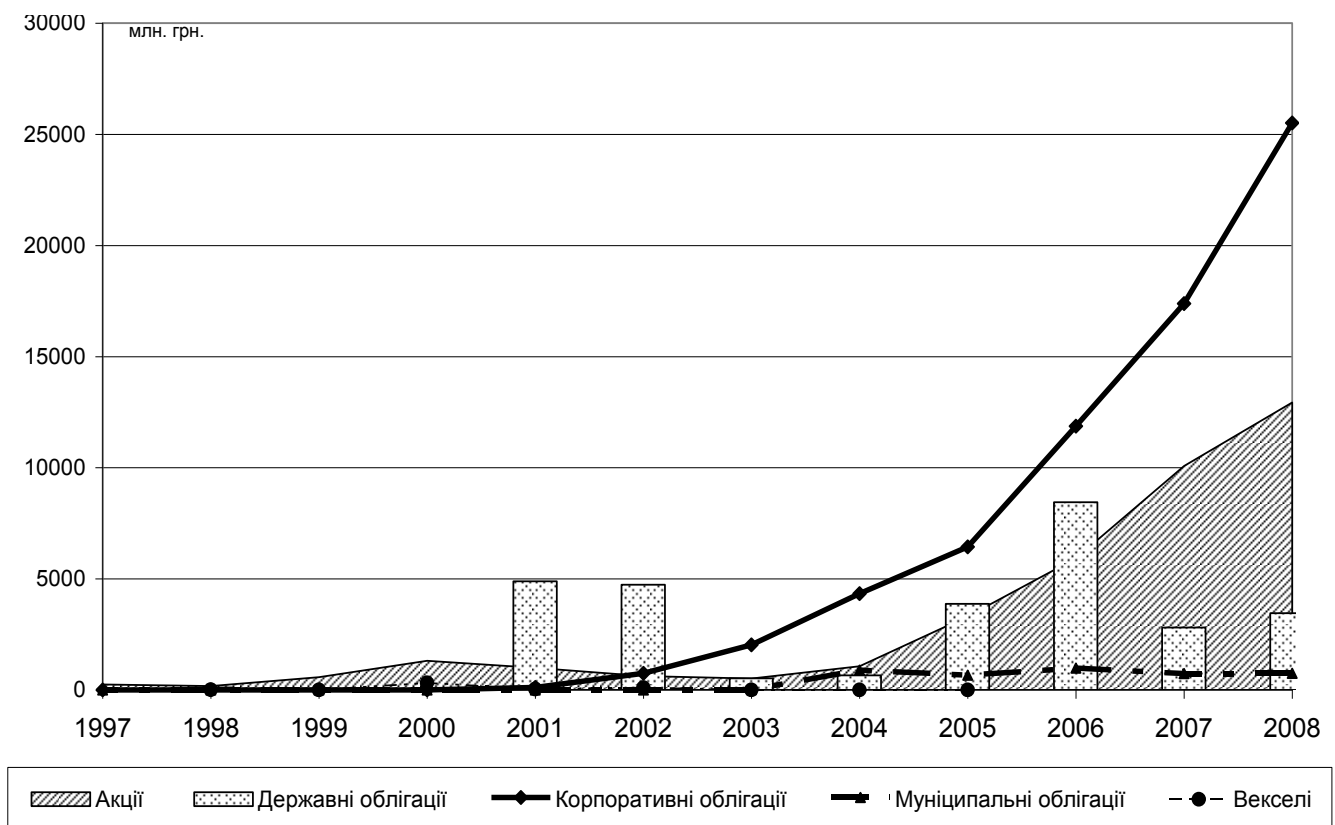

Рис. 3. Обсяг торгів на Фондовій біржі ПФТС на вторинному ринку (побудовано за даними офіційного сайту ПФТС: <http://www.pfts.com/uk/yearly-reports>)

У сучасній ситуації формується економічна система, що функціонує за борговими принципами (рис. 3).

Аналізуючи динаміку укладених угод за корпоративними облігаціями, спостерігаємо цілком очевидний виражений приріст. Панування корпоративних облігацій свідчить про чітке вираження спекулятивних тенденцій. Можна наочно спостерігати як формується «фінансовий пузир».

Можна зробити висновок про те, що в умовах фінансової економіки основним критерієм, який визначає попит на фінансовий актив, є його доходність (прибутковість), а ліквідність відображає реакції ринку на запропоновану ставку доходності. Ризик втрати ліквідності та доходності переборюється за рахунок реалізації фінансової влади. Відбувається управління доходністю і ліквідністю на основі інституціональних механізмів фінансової свободи. Цей висновок є продовженням подальшого розвитку особливостей фінансової економіки.

Поєднання фінансових і електронних інформаційних технологій закладає підвалини нового інформаційного суспільства, що неминуче повинно змінити постіндустріальні системи. Розвиваються не тільки банківські технології, але й Інтернет-страхування, система валютного дилінгу – FOREX та деякі інші.

У другому розділі «Форми реалізації економічної свободи у фінансовій сфері» аналізуються проблеми поширення фінансової економіки, особливості та механізми реалізації економічної свободи в бюджетно-податковій, грошово-кредитній та страховій сферах, пропозиції стосовно використання економічної свободи в умовах фінансово-економічної кризи.

Фінансова сфера поділяється на три сегменти: бюджетно-податковий, грошово-кредитний та страховий. Економічна свобода має певні особливості прояву в кожному з визначених сегментів.

Бюджетно-податковий сегмент перерозподіляє сукупний фінансовий потік між галузями економіки, різними верствами населення та територіальними угрупованнями.

Бюджетні відносини, що є вираженням економічної свободи у суспільстві, єдності можливостей та інституціоналізованих обмежень, пов'язаних з усією низкою фінансових потоків суспільства, поєднують виробничий і фінансовий сектори економіки, здійснюють соціальний захист, визначають пріоритети розвитку суспільства. Бюджет є уособленням та вираженням соціальної справедливості суспільства. У бюджетному процесі виявляється необхідність дослідження відповідальності як усвідомлення цінності економічної свободи та можливостей, що вона створює.

Фінансова економіка змінює бюджетний процес, вводячи в нього віртуальний капітал, створюючи нові можливості та загрози.

Віртуалізація бюджетного перерозподілу, з одного боку, надає більші можливості за рахунок зняття просторових та часових обмежень, якісно нового рівня потоків аналітичної інформації та збільшення варіантів, з яких проводиться вибір. З іншого боку, до бюджетної сфери входить віртуальний фінансовий капітал, що має тенденцію до безконтрольного самозростання.

Фіктивна частина віртуального капіталу не може бути ефективно контролювана у теперішній час. Миттєва зміна форми, переміщення у просторі-часі, відсутність чітко визначеного власника перетворюють його на вкрай агресивну субстанцію, здатну зруйнувати реальний сектор економіки.

Схильність до неконтрольованих ризиків, спекулятивні тенденції фіктивної частини віртуального капіталу лежать в основі фінансової кризи.

Прояви кризових явищ, що розпочалися у фінансовому секторі, вразили бюджет. Зростають обсяги зовнішньої заборгованості та видатки бюджету, зменшуються ВВП та суми податкових надходжень.

Зростання обсягів зовнішніх запозичень на тлі нестабільної валютно-курсової політики, емісія державних боргових цінних паперів під високий відсоток – прояв віртуалізації бюджетних відносин у кризовий час.

Сучасну фінансову кризу можна розглядати саме як кризу ураженої економічної свободи. Економічна свобода неможлива без відповідальності. Відповідальність є платою за свободу. Економічна свобода без належного ступеня відповідальності перетворюється у неконтрольований та некерований безлад.

Економічна свобода, перетворюючись у фінансову свободу, набуває додаткових можливостей в умовах фінансової економіки. Піднімаються на новий якісний рівень свобода вибору та свобода дій, але нарівні з цим повинна зростати й відповідальність за скоєний вибір, за дії, що здійснює економічний агент. Дисгармонійний деформований розвиток фіктивної складової віртуального капіталу, що надав нові можливості та способи дій, але не супроводжувався належним усвідомленням ступеня відповідальності за здійснений вибір, лежить в основі фінансової кризи.

Відповідальність за зроблений вибір та дії полягає у передбаченні наслідків, визначенні комплексу заходів, що дозволять уникнути або компенсувати негативні наслідки.

Прояви фінансової кризи виявляються в усіх сферах фінансової системи. Найбільш чітко вони визначилися у фінансово-кредитній системі, а саме у її банківському секторі. Одним із чинників, що призвів до руйнівних наслідків фінансової кризи, виступає лібералізація діяльності банківських установ.

Застосування обмежень щодо діяльності фінансово-кредитних установ обумовлено тим, що за певних умов, лібералізація фінансово-кредитного сектора може викликати на якийсь час і підвищення витрат та ризиків. Між лібералізацією та фінансовою кризою має місце тісний зв'язок, який заслуговує на пильну увагу, тому фінансово-кредитна діяльність досить строго регламентується.

Банківська система є джерелом поширення фіктивного віртуального капіталу. Шляхом надання та залучення кредитних ресурсів, емісії боргових цінних паперів, установлення спекулятивних валютних курсів, віртуальний фіктивний капітал формується й уражає реальний сектор економіки.

Фінансова криза призвела до зростання спекулятивних очікувань банківського сектора. Підсилила вплив кризових явищ недосконала побудова фінансово-кредитного сектора, наслідком чого став ряд обмежень економічної свободи.

До цих обмежень необхідно віднести деформацію конкуренції між банківськими закладами: кількісний перелік банківських установ створює візуальний ефект конкуренції між ними, насправді формуються великі фінансово-кредитні угруповання, що спричиняють монополізацію ринку банківських пос-

луг, деформацію конкурентного середовища та зміні співвідношення між попитом та пропозицією на банківські послуги.

У фінансово-кредитному секторі фінансової сфери України існує чимало усталених неефективних норм поведінки – інституційних пасток. Вони полягають у приховуванні реальної ефективної сплати за трансакційні витрати мережею інсайдерських інститутів та віртуальному наданні банківських послуг; затримці переказу грошей, корупції у вигляді «відкатів» за надання кредиту або вилучення депозиту. Подолання інституційних пасток може бути еволюційним, коли економічна система сама формує умови виходу з пастки, та революційним – шляхом примусового введення нових норм поведінки. В умовах кризи бажаним є другий шлях, бо неефективні норми поведінки ще більше закріплюються і часу на еволюційне їх подолання не залишається. Наявність інституційних пасток свідчить про відсутність культури відповідальності інститутів банківської сфери, приношення у жертву майбутніх перспектив заради сьогоденної вигоди.

Віртуалізація банківського сектора створила сприятливі умови для залучення іноземного капіталу, злиття та поглинання українських банків іноземними. Збільшення питомої ваги фіктивного капіталу, що існує лише як інформація, багаторазово підвищує ризики та невизначеність фінансової сфери. Поширення фіктивної складової віртуального капіталу відбувається шляхом утворення боргових зобов'язань.

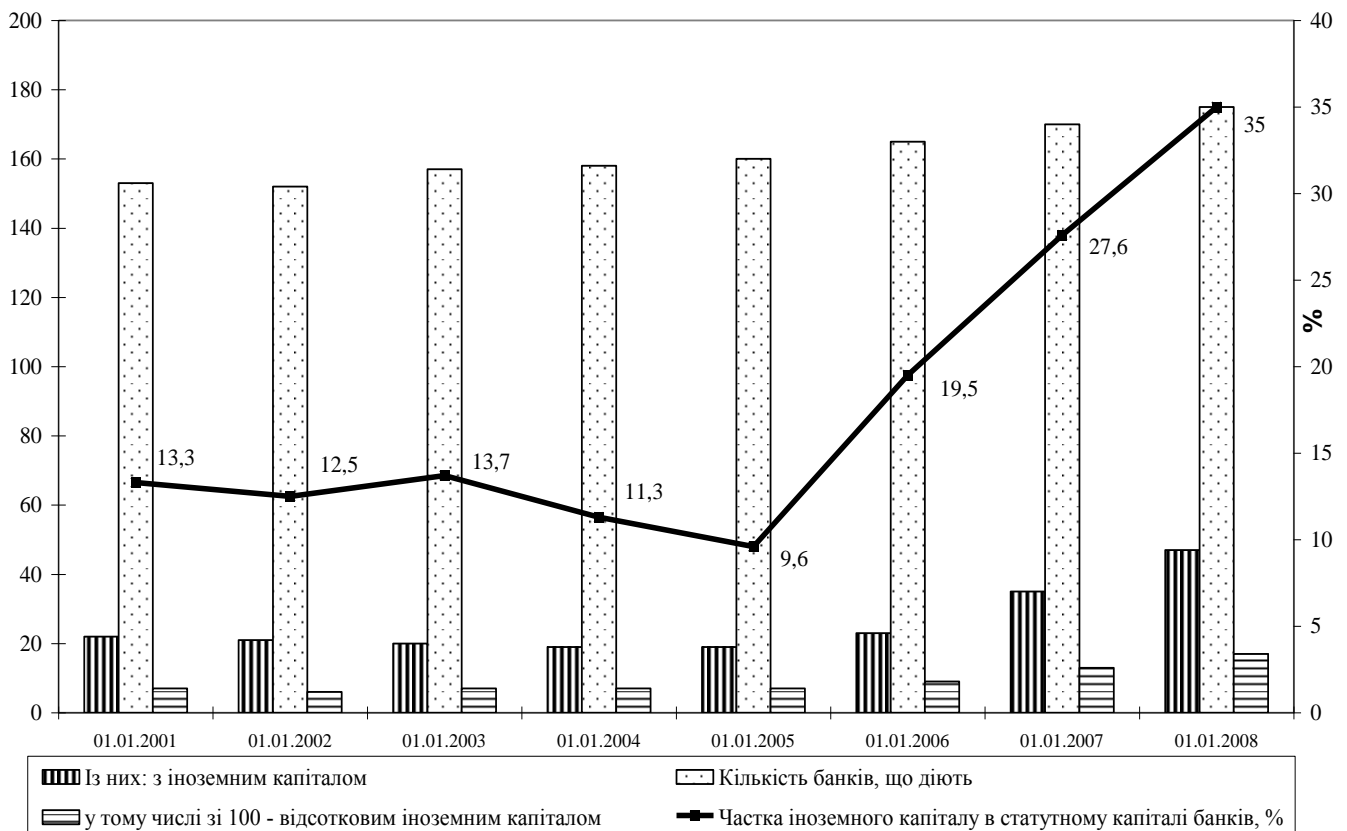

Рис. 4. Динаміка загальної кількості банків, що діють, банків з іноземним капіталом та питомої ваги іноземного капіталу в статутному капіталі банків (побудовано за даними офіційного сайту Національного банку України: http://bank.gov.ua/Bank_Supervision/dynamics.htm)

Банківський сектор України активно залучав іноземні капітали як внески у капітал, так і як міжбанківські кредити, при цьому зростання ризиків фінансово-економічної діяльності зневажалося. Держава поступово втрачає контроль за власною банківською системою та фінансовими потоками, що обертаються у ній.

На рис. 4 наведені показники, що характеризують проникнення іноземного капіталу в банківський сектор, чітко спостерігається зростання присутності іноземного капіталу.

У фінансово-кредитній системі виявляється відсутність культури відповідальності, що виявляється у нехтуванні інтересами клієнтів, проведенні ризикових спекулятивних операцій, що розгойдують нестабільний фінансовий ринок України, прагненні перекласти весь тягар ризиків на вкладників, боржників та страховиків.

Цілісне охоплення досліджень прояву економічної свободи у фінансовій сфері завершується визначенням проявів економічної свободи у страховому секторі. На сучасному етапі страховий сектор є також ураженим кризовими явищами, безвідповідальна «реалізація» віртуального фіктивного капіталу шляхом надання кредитів втягнула страхові компанії у вир фінансової кризи та підставила під удар її основних проявів.

Великі обсяги виданих валютних кредитів фізичним особам, зростання страхових компаній із банками зробили страховий сектор одним із найураженіших у фінансовій сфері.

На загальному рівні страховий сектор має протистояти зростанню ризиків та нестабільності, бо його основою є актуарні розрахунки, що ґрунтуються на ймовірності події. Активний страховий сектор має пом'якшити прояви фінансової кризи, але цього не сталося. Навпаки, одним із основних джерел доходів було страхування при наданні кредитів, скорочення обсягів кредитування призвело до зменшення страхових надходжень, а збільшення ризиків поставило під загрозу стабільність страхового сектора.

Страховий сегмент більш повільно реагує на кризові прояви, але ризики страхового сектора не можуть бути перекладені на інші сфери фінансової діяльності.

Ряд негативних тенденцій спільні з банківським сектором: деформації конкурентного середовища, проникнення іноземного капіталу, інституційні пастки, відсутність прищепленої відповідальності за наслідки зробленого вибору та дій, але особливістю страхової діяльності є зростання ризиків реального сектора, що вимагає страхового відшкодування, та втрата напрямків розміщення для тимчасово вільних коштів, щоб забезпечити надходження доходів для здійснення страхової діяльності.

Необхідність обмеження віртуальної складової фінансової свободи особливо чітко виявляється у страховому секторі фінансової сфери.

Віртуальна складова фінансової свободи охоплює фіктивну частину віртуального капіталу, що самозростає та поширюється шляхом формування боргів та зобов'язання реального сектора, проте обмежень, що діють як комплекс

відносин, які, ущільнюючи окремі прояви особистої свободи, виступають чинником, що збільшує її суспільний рівень, не вироблено.

Особливістю віртуальної складової фінансової свободи є нестача її соціалізованості, опосередкованості суспільством. Віртуальна складова фінансової свободи перетворюється на симулятор, кібернетичну модель, що працює проти суспільства. Віртуальна свобода повинна перетворитися з інформації про можливість вибору серед віртуальних альтернатив в інституціоналізовану інтерпретацію за рахунок введення системи обмежень та комунікацію – механізм вільного спілкування та вибору способу дій, що сприятиме підвищенню ступеня економічної свободи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі було проведено теоретичне узагальнення та вирішення актуального наукового завдання, що полягає у розкритті соціально-економічних особливостей економічної свободи, її проявів у фінансовій сфері та виробленні пропозицій щодо покращення використання економічної свободи в умовах ринкової трансформації.

Результати дослідження є підставою для наступних висновків:

1. Поширення ринкових відносин, накопичення глобальних проблем та суперечностей, загострення екологічних та соціальних питань поглиблення фінансової кризи та загроза її повторення потребує дослідження економічної свободи. Побудова ефективної ринкової моделі неможлива без певного ступеня економічної свободи, що дає змогу економічним агентам самостійно, без примусу, вирішувати основні питання ринкової економіки. Економічна свобода є розвитком ринкової моделі, творчим поєднанням особистого та суспільного, що слугує орієнтиром для формування ринкових відносин у трансформаційних системах. Розкриття економічної свободи в умовах суспільства неможливе без відповідальності суб'єктів господарювання за свій вибір та наслідки своїх дій. Відповідальність є платою за економічну свободу.

2. Класифіковано основні історичні форми економічної свободи. Економічна свобода у суспільних системах проходить ряд етапів: первинну (біосоціальну), в якій свобода з операційно-трудова перетворюється на первинну господарську; вторинну (соціальноекономічну), що трансформує економічну свободу у фінансову, та третинну (соціогосподарчу), що у майбутньому переросте у ціннісну свободу, а вона в істинно-господарчу. Фінансова свобода як похідна від економічної знаходиться на межі між вторинною (соціоекономічною) та третинною (соціогосподарчою) формаціями. У кожній із визначених формацій свобода має особливу мету.

3. Розкрито структуру економічної свободи. Економічна свобода має побудову, що складається з внутрішніх форм, сформованих сукупністю ціннісно-усвідомлюючої, цілеутворюючої та поведінкової функцій. Зовнішні форми економічної свободи визначаються за критерієм ступеня свободи, формами її реалізації та функціональними проявами. Визначена структура економічної свободи дає змогу класифікувати її прояви та вирішити первинний дуалізм негатив-

ного та позитивного аспектів економічної свободи шляхом розкриття взаємодії між внутрішніми та зовнішніми її формами.

4. Показано, що механізм реалізації економічної свободи у зовнішньому просторі визначається встановленням відносин у суспільстві, що виступають як сукупність комплексу формальних та неформальних інституціоналізованих взаємодій економічних агентів між собою та суспільством. При формуванні системи комплексної взаємодії визначається необхідність установаження та сприйняття обмежень економічної свободи, що дозволяє збільшити міру економічної свободи суспільства та реалізовувати її кожному з суб'єктів господарювання.

5. Визначено перетворення економічної свободи у фінансову в умовах фінансової економіки. В умовах домінанти фінансових відносин економічна свобода модифікується у фінансову свободу. Фінансова економіка визначається поширенням віртуального капіталу, тобто фінансова свобода, на відміну від економічної свободи, набуває віртуальну компоненту, що збільшує ступінь ризику та невизначеності у суспільстві, при цьому ряд обмежень, що були притаманні економічній свободі, зменшується за рахунок збільшення свободи вибору.

6. Доведено, що в умовах фінансової економіки змінюється співвідношення ризику та доходу за рахунок віртуалізації фінансової свободи. Головним фактором стає доходність фінансових інструментів, проте ризиком, що пов'язаний з його одержанням, можна знехтувати. Розвиток та поширення віртуального капіталу формує відносини фінансової свободи, що деформують економічну свободу.

7. Обґрунтовано, що в умовах фінансової економіки зростає роль економічної свободи, яка доповнюється безліччю варіантів вибору серед віртуальних альтернатив одночасно зі зростанням відповідальності за зроблений вибір. Економічна свобода як поєднання усвідомлення цінності, визначення мети та вибору форм поведінки, що визначає спосіб і метод досягнення мети, має бути доповнена усвідомленням відповідальності, наслідків дій, для реалізації у зовнішньому просторі економічної системи.

8. Виявлено фактори, що обмежують та деформують відносини економічної свободи, до них віднесено спотворення умов конкуренції, що веде до проявів монополізації; формування усталених неефективних норм поведінки, що заради теперішніх вигід нехтують майбутніми цінностями, якісно інші ризики та їх прояви, що зневажаються у віртуальному фінансовому просторі на тлі неусвідомленої цінності відповідальності, що ще не стала необхідним компонентом реалізації фінансової свободи.

9. Аргументовано необхідність обмеження віртуальної складової фінансової свободи шляхом розробки інституціоналізованих обмежень, що полягатимуть в інтерпретації віртуальних варіантів вибору та способів дій на користь економічного агента без ущільнення інтересів інших суб'єктів господарювання та побудові комунікаційного простору реалізації економічної свободи суспільства та кожного з його членів.

10. Практичне значення одержаних результатів полягає в подальшому розвитку теорії економічної свободи й фінансової економіки, що, безперечно, є

важливим для вирішення проблем забезпечення стабільності та подальшого економічного зростання України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Глущенко О. В. Экономическая свобода в условиях рыночной трансформации / О. В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 1997. – № 398. – С. 48-55.
2. Глущенко О. В. Развитие финансово-кредитной системы Украины – основа реализации свободы личности / О.В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 1998. – № 404. – С. 265-268.
3. Глущенко О. В. Экономическая свобода в социально ориентированном обществе / О. В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2000. – № 468. – С. 29-32.
4. Глущенко О. В. Бюджетні обмеження та фінансова свобода в сучасних умовах України / О. В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2001. – № 575. – С. 230-233.
5. Глущенко О. В. Реалізація економічної свободи в умовах фінансової економіки / О.В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2006. – № 719. – С. 147-151.
6. Глущенко О.В. Лібералізація діяльності комерційних банків України: можливості та проблеми / О.В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2006. – № 743. – С. 84-91.
7. Глущенко О. В. Реалізація економічної свободи в умовах глобальної фінансової кризи / О.В. Глущенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2009. – № 851. – С. 154-169.

Тези доповідей:

8. Глущенко О.В. Економічна свобода підприємницького середовища – передумова розвитку малого бізнесу в Україні / О. В. Глущенко // Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні : зб. наук. праць ІІ всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф. 7-8 грудня 2006 р. – К., 2006. – С. 60-62.
9. Глущенко О. В. Развитие экономической свободы в условиях трансформационного кризиса / О. В. Глущенко // Развитие экономической теории в условиях трансформационного кризиса : научное издание по матер. научной конференции, посвящённой памяти А.П. Мамалуя 6 июня 1996 г. Часть 2. – Х., 2006. – С. 20-21.
10. Глущенко О. В. Фінансова економіка та її вплив на економічну свободу і фінансові ринки / О. В. Глущенко // Суб'єкти господарювання в сучасній фінансово-кредитній системі України : матеріали наук.-практ. конф. 12 квітня 2006 р. – Х., 2006.

11.Глущенко О. В. Прояви глобальної фінансової кризи в Україні та шляхи її подолання / О. В. Глущенко // Концептуальні засади та вектори розвитку фінансової діяльності суб'єктів господарювання в сучасній економіці України : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Х., 2009. – С. 53-55.

АНОТАЦІЯ

Глущенко О.В. Економічна свобода і форми її реалізації у фінансовій сфері. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2009.

У дисертаційній роботі досліджено теоретико-методологічні та практично прикладні проблеми розкриття змісту економічної свободи та форм її прояву в фінансовій сфері.

Економічна свобода має побудову, що складається з внутрішніх форм, сформованих сукупністю ціннісноусвідомлюючої, цілеутворюючої та поведінкової функцій. Зовнішні форми економічної свободи визначаються за критерієм ступеня свободи, формами її реалізації та функціональними проявами. Показано, що механізм реалізації економічної свободи у зовнішньому просторі визначається сукупністю комплексу формальних та неформальних інституціоналізованих взаємодій економічних агентів між собою та суспільством. Поглиблено розуміння тенденцій, закономірностей та форм прояву економічної свободи у фінансовій сфері. Визначено перетворення економічної свободи у фінансову свободу в умовах фінансової економіки.

Виявлено фактори, що обмежують відносини економічної свободи, та аргументовано необхідність обмеження віртуальної складової фінансової свободи.

Ключові слова: економічна свобода, фінансова свобода, обмеження економічної свободи, віртуальна складова фінансової свободи.

АННОТАЦИЯ

Глущенко О.В. Экономическая свобода и формы ее реализации в финансовой сфере. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. – Харьков, 2009.

В диссертационном исследовании выполнено теоретическое обобщение и решена важная научная задача, которая заключается в раскрытии социально-экономических особенностей экономической свободы, её форм и проявлений в финансовой сфере, разработке предложений по улучшению реализации экономической свободы в условиях рыночной трансформации.

Распространение рыночных отношений, накопление глобальных противоречий, обострение экологических и социальных проблем, углубление финансового кризиса и угроза его повторения заставляют глубже исследовать экономическую свободу и формы её проявления в современном обществе. Построение эффективной рыночной модели невозможно без определенной степени экономической свободы, которая дает возможность экономическим агентам самостоятельно, без принуждения, решать основные вопросы рыночной экономики. Экономическая свобода является следствием развития рыночной модели, творческим сочетанием, личного и общественного, что служит ориентиром для формирования рыночных отношений в трансформационных системах.

Проведен исторический анализ теоретического отображения категории экономическая свобода. Выделены коммунитаристические и индивидуалистические концепции экономической свободы.

Классифицированы основные исторические формы экономической свободы. Экономическая свобода в общественных системах проходит ряд этапов: первичную (биосоциальную), в которой операционно-трудовая свобода превращается в первичную хозяйственную свободу; вторичную (социальноэкономическую), в которой экономическая свобода трансформируется в финансовую свободу и третичную (социохозяйственную), которая должна привести к появлению ценностной свободы и социохозяйственной свободы.

Раскрыта структура экономической свободы. Экономическая свобода складывается из внутренних и внешних форм. Внутренние формы экономической свободы являются совокупностью ценностноосознаваемой, целеформирующей и поведенческой функций. Внешние формы экономической свободы определяются критерием степени свободы, к которому относятся: экономический суверенитет, хозяйственная самостоятельность и либерализация; формами ее реализации, представленными трудом, собственностью и доходом; а также функциональными проявлениями, состоящими из владения, власти и управления. Исследование структуры экономической свободы дает возможность классифицировать ее проявления и решить первичный дуализм негативного и позитивного аспектов экономической свободы путем раскрытия взаимодействия между внутренними и внешними её формами.

Доказано, что внешнее пространство реализации экономической свободы определяется совокупностью институционализированных формальных и неформальных взаимодействий субъектов ведения хозяйства между собой и обществом, что позволяет экономическим агентам воспринимать структурно определенные соотношения свободы и ее ограничений.

Раскрыт механизм превращения экономической свободы в финансовую в условиях доминанты финансовых отношений. Финансовая экономика характеризуется распространением виртуального капитала. Финансовая свобода, приобретает виртуальный компонент, увеличивающий степень риска и неопределённости, утрачивая ряд ограничений, присущих экономической свободе, за счёт расширения свободы выбора и способа действий. За счёт виртуализации финансовой свободы происходит изменение соотношения риска и дохода –

главным фактором становится доход, а риск, связанный с его получением, становится вторичен.

Обосновано расширение свободы выбора в условиях финансовой экономики за счёт виртуальных альтернатив, одновременно с возрастанием роли ответственности за совершённый выбор. Экономическая свобода как соединение понимания ценности, определения цели и выбора форм поведения должна быть дополнена осознанием ответственности и последствий действий при реализации во внешнем пространстве.

Выявлены факторы, ограничивающие экономическую свободу. К ним отнесены: искажение условий конкуренции, приводящее к монополизации; формирование устоявшихся, но неэффективных норм поведения - институциональных ловушек, в которых ради выгод настоящего приносятся в жертву ценности будущего; качественно иные риски, которыми пренебрегают в виртуальном финансовом пространстве, отсутствие ответственности как осознанной ценности и культуры поведения экономических агентов.

Аргументирована необходимость ограничения виртуальной составляющей финансовой свободы путём формирования институционализированных ограничений, заключающихся в интерпретации виртуальных вариантов выбора и способа действий в пользу субъекта хозяйствования, без ущемления экономических интересов других экономических агентов.

Ключевые слова: экономическая свобода, финансовая свобода, виртуальная составляющая финансовой свободы, ограничения экономической свободы.

SUMMARY

Olga V. Glushchenko. Economic freedom and forms of its realization in financial sphere. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate degree in Economic Sciences, Speciality 08.00.01. – Economic theory and History of Economic Thought. – V.N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2009.

The dissertation is concerned with theoretical and methodological as well as practical problems of the economic freedom concept and forms of its realization in financial sphere.

It has been proved that economic freedom has a structure which consists of internal forms made up by value-understanding, aiming and behavioral functions. External forms of economic freedom are classified according to the criterion of freedom level, forms of its realization and functional development. It has been determined that the mechanism of economic freedom realization is classified as the subset of formal and informal co-operations of economic agents between themselves and with society definite.

The conception of tendencies, economic laws and form development of economic freedom has been extended. The process of transformation of economic freedom into financial freedom has been exposed.

Key words: economic freedom, financial freedom, virtual component of financial freedom, limits of economic freedom.

Глущенко Ольга Вікторівна

**ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА І ФОРМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск А. А. Гриценко

Підписано до друку р. Формат 60x90/16.

Обл.-вид. арк. 1. Ум.-друк. арк. 0,9. Папір друкарський. Друк
ризграфічний. Тираж 100 прим. Зам. № _____. Безкоштовно.

Надруковано на РИЗО Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна. 61077, Харків, пл. Свободи, 4

